

Biti mlad, danas: smisao i besmisao*

Alan Badju

Počnimo sa stvarnim činjenicama: ja imam 79 godina. Zašto bih onda pobogu trebalo da zamaram sebe govoreći o omladini? I zašto bih, da dodam, trebalo da brinem o pričanju o tome mladim ljudima? Zar nisu oni, kao mladi ljudi, ti koji treba da govore o sopstvenom iskustvu? Da li sam ja ovdje da dajem lekcije iz mudrosti, kao starac koji zna životne opasnosti i podučava mlade da budu oprezni, ne dižu glas i da jednostavno ostave svijet ovakvim kakav jeste.

Možda ćete vidjeti, ili se nadam da hoćete, da je upravo suprotno, da govorim omladini o tome šta život ima da ponudi, o tome zašto je apsolutno neophodno mijenjati svijet, o tome zašto se, upravo zbog toga, mora rizikovati.

Počću veoma daleko, ali ipak sa poznatom epizodom iz filozofije. Sokrat, otac svih filozofa, osuđen je na smrt na osnovu optužbi da „kvari omladinu“. Prvi pisani utisak o filozofiji bio je u formi veoma ozbiljne optužbe: filozof kvari omladinu. Dakle, ako bih usvojio taj pogled, jednostavno bih rekao: moj cilj je da pokvarim omladinu.

* Izvor: Alain Badiou. (2017). „To be young, today: sense and nonsense” u *True Life*. Malden, MA: Polity Press. 1-49.

Ali šta je „kvariti“ značilo, uključujući i umove sudija koji su osudili Sokrata na smrt na osnovu optužbi da kvari omladinu? To nije mogla biti „pokvarenost“ u smislu da se odnosi na novac. To nije bio „skandal“ u smislu skandala o kojima čitate u novinama danas, gdje su se ljudi obogatili iskorištavajući svoje pozicije u državnoj ili nekoj drugoj instituciji. To sigurno nije bilo ono za šta su sudije optužile Sokrata. Naprotiv, ne zaboravimo da je jedna od kritika koju je Sokrat upućivao svojim protivnicima, takozvanim sofistima, bila upravo ta da uzimaju novac. On je, s druge strane, kvario omladinu besplatno, da tako kažemo, svojim revolucionarnim podukama, dok su sofisti bili lijepo plaćeni za poduke koje su držali, a koje su podučavale oportunistima. Dakle, „kvarenje omladine“ u Sokratovom slučaju sasvim sigurno nije bila stvar novca.

Niti je bila stvar moralne korupcije, a kamoli jedna od onih vrsta seksualnih skandala o kojima takođe čitate u novinama. Naprotiv, Sokrat, ili Platon prepričavajući – ili izmišljajući? – Sokratovo gledište, imao je naročito uzvišeno shvatanje ljubavi, shvatanje koje nije razdvajalo ljubav od seksa već ju je postepeno odvajalo od njega zbog neke vrste subjektivnog uskrснуća. Sasvim sigurno, ovo uskrснуće je moglo, čak i trebalo, otpočeti kontaktom sa lijepim tijelima. Ali takav se kontakt ne bi mogao svesti na puko seksualno uzbuđenje, jer je predstavljao materijalnu osnovu za pristup onome što je Sokrat nazvao idejom Ljepog. Tako je ljubav na kraju bila rođenje novog mišljenja, koje je proizašlo ne samo iz seksa već iz nečega što bi se moglo nazvati seksualna ljubav-podvrgnuta-mišljenju. I ova mislena ljubav je bila dio intelektualne i duhovne samoizgradnje.

Na kraju, kvarenje omladine od strane filozofa nije stvar novca niti zadovoljstva. Može li to onda biti stvar korupcije putem moći? Seks, novac i moć su svojevrsno trojstvo, trojstvo korupcije. Reći da je Sokrat kvario omladinu značilo bi reći da je on iskorištavanjem svoga zavodljivog govora zadobijao moć. Filozof je navodno koristio omladinu da bi sticao moć ili autoritet. Mladi su služili njegovoj ambiciji. Navodno je omladina kvarena tako što je njihova naivnost ugrađivana u ono što bismo nazvali,

zajedno sa Ničeom, voljom za moć. Ali još jednom bih rekao: „*Au contraire!*“ Sokrat je, onako kako ga je Platon vidio, eksplicitno osuđivao koruptivnu prirodu moći. Moć je ta koja kvari, ne filozof. U Platonovom radu prisutna je oštra kritika tiranije, želje za moći, koja ne može biti bolja i koja predstavlja konačnu riječ po tom pitanju. Postoji čak i suprotno ubjeđenje: ono čime filozof može doprinijeti politici nije uopšte volja za moć, nego nezainteresovanost.

Tako da vidite da završavamo sa koncepcijom filozofije kojoj je potpuno strana ambicija i takmičenje za moć.

U vezi s tim, volio bih vam pročitati pasus iz Platonove *Države* u jednom prilično neobičnom prevodu koji sam ja načinio. Možete ga naći, ako želite, u štampanom izdanju. Na naslovnici stoji sljedeća informacija: „Alan Badju“ (autorovo ime), i ispod toga, „Platonova Država“ (naslov knjige). Tako da nije jasno ko je napisao knjigu: Platon? Badju? Ili možda Sokrat, za koga je rečeno da nikada ništa nije napisao? To je arogantan naslov, priznajem. Ali rezultat je možda življa knjiga, pristupačnija mladoj osobi nego što bi to striktan prevod Platonovog teksta mogao biti. Ono što ću vam pročitati predstavlja mjesto kada Platon sebi postavlja sljedeće pitanje: Koji je tačno odnos između moći i filozofije, između političke moći i filozofije? Tada možemo razumjeti značaj koji pripisuje nezainteresovanosti u politici.

Sokrat vodi razgovor sa dva sagovornika, dva mlada čovjeka zapravo, što znači da se ne udaljavamo od teme. U Platonovoj originalnoj verziji oni su dva mladića, Glaukon i Adeimant. U mojoj, očigledno mnogo modernijoj verziji, to su mladić, Glaukon, i djevojka, Amanta. Računati djevojke po istoj osnovi kao i mladiće, najmanje je što možete učiniti, ukoliko govorite o mladim ljudima, ili govorite njima. Evo dijaloga:

Sokrat: Ukoliko bismo mogli doći do mnogo boljeg života za one na koje je došao red da budu odgovorni za određenu podjelu moći od strane onoga koji im je ponudio tu moć, onda bismo imali potencijal za pravu političku zajednicu, zato što su onda jedini ljudi koji će doći do vlasti oni kojima se

bogatstvo ne mjeri u novcu nego radije onim što je potrebno za sreću: pravi život, pun uzvišenih misli. Ukoliko pak ljudi gladni ličnog preimućstva, ljudi koji su sigurni da moć uvijek favorizuje postojanje i uvećavanje privatne svojine, jurišaju u javne poslove, onda nikakva istinska politička zajednica ne bi bila moguća. Takvi ljudi se uvijek žestoko bore jedni s drugima oko moći, vode rat te vrste, miješajući privatne strasti i javnu moć, uništavajući ne samo rivale za čelne pozicije nego i zemlju kao cjelinu.

Glaukon: Kakav užasan prizor!

Sokrat: Ali reci mi, znaš li bilo koji život koji podstiče nepoštovanje vlasti i države?

Amanta: Naravno! Život pravog filozofa, život Sokratov!

Sokrat [oduševljeno]: Nemojmo se zanositi. Pretpostavimo da ljudi koji su zaljubljeni u vlast ne bi trebalo ni da budu na vlasti, jer ukoliko bi bili, imali bismo samo rat između kandidata za tu vlast. Zbog toga je neophodno, za tu ogromnu masu ljudi koju ja nedvojbeno zovem filozofima, da se posvete, svaki pojedinačno, čuvanju političke zajednice: nesebični ljudi, koji su instiktivno svjesni onoga što javna služba može biti, ali koji znaju da postoje mnoge druge nagrade pored onih koje možete dobiti zauzimanjem službenih položaja i da postoji život mnogo bolji od života političkih vođa.

Amanta [romoreći]: Pravi život.

Sokrat: Pravi život. Koji nikad nije odsutan. Ili nikad u potpunosti.¹

I eto ga. Predmet filozofije je pravi život. Šta je pravi život? To je jedino pitanje kojim se bavi filozof. I tako, ukoliko postoji kvarenje omladine, to nije zbog novca, zadovoljstva ili vlasti nego da bismo pokazali mladima da postoji nešto bolje nego sve te stvari: pravi život. Nešto vrijedno, nešto zbog čega vrijedi živjeti, što daleko nadmašuje novac, zadovoljstvo i moć.

„Pravi život“ je, ne zaboravimo, Remboova (Rimbaud) fraza.

¹ Alain Badiou, *Plato's Republic*, tr. Susan Spitzer (New York: Columbia University Press, 2012), 321.

Postojao je pravi pjesnik mladosti: Rembo. Neko ko je stvarao poeziju iz svog čitavog životnog iskustva kao da je početak. On je bio taj koji je, u trenutku očajanja, srceparajuće napisao: „Pravi život je odsutan“.

Čemu nas filozofija uči, ili u svakom slučaju pokušava da nas nauči, jeste to da iako pravi život nije uvijek prisutan, on nije nikad u potpunosti ni odsutan. To da je pravi život prisutan do određene mjere jeste ono što filozof pokušava da pokaže. I on kvari omladinu time što pokušava da im pokaže da postoji lažni život, protraćen život, život shvaćen i življen kao žestoka borba za vlast i novac. Život koji je na svaki mogući način sveden na čisto i jednostavno zadovoljenje neposrednih impulsa.

U osnovi, govori Sokrat – i ja ga samo pratim za sada – da bismo dostigli pravi život, treba da se borimo protiv predrasuda, unaprijed zamišljenih ideja, slijepe poslušnosti, proizvoljnih običaja i nespontanog takmičenja. U suštini, pokvariti omladinu znači samo jednu stvar: pokušati osigurati mlade ljude da ne idu već ucrtanim putevima, da nisu osuđeni da samo sprovode društvene običaje, da mogu stvoriti nešto novo, predložiti drugačiji pravac u odnosu na pravi život.

Kada je sve rečeno i učinjeno, mislim da je početna tačka Sokratovo vjerovanje da mladi ljudi imaju dva unutrašnja neprijatelja. Upravo ti unutrašnji neprijatelji im prijete da ih okrenu od pravog života i od prepoznavanja potencijala za pravi život u njima samima.

Prvi neprijatelj se može nazvati strast za trenutnim životom, za zabavom, zadovoljstvom, trenutkom, neka pjesma ili slično, flert, džoint ili neka glupa igra. Sve to postoji; Sokrat to ne pokušava poreći. Ali kada se nakupi, kada se dovede do krajnosti, kada ta strast proizvodi život koji se živi od danas do sutra, život zavisao od neposrednosti vremena, život u kojem je budućnost nevidljiva ili po bilo kojem mjerilu potpuno nejasna, onda je ono što dobijete neka vrsta nihilizma, neka vrsta koncepcije života bez jedinstvenog značenja – život bez značenja i stoga nesposoban da ide dalje kao pravi život. Ono što se zove „životom“ u tom slučaju je period vremena podijeljen na više ili manje dobre i

više ili manje loše momente, i, na kraju, posjedovanje što više dovoljno dobrih momenata – to i samo to – sve je čemu se može nadati od života.

Na kraju, ova zamisao lomi ideju samog života, razbija je, i zbog toga je ova vizija života i vizija smrti. Ovo je temeljna ideja koju je eksplicitno iznio Platon: kada je život predmet vremenske neposrednosti, raspada se sam od sebe, rasipa, nije više prepoznatljiv samom sebi, nije više vezan za stabilan smisao. Koristeći Frojdovu i psihoanalitičku terminologiju, koju Platon često predosjeća na mnogo načina, mogli bismo reći da je ova vizija života ona u kojoj je životni nagon tajno prožet nagonom smrti. Na nesvjesnom nivou, smrt preuzima život, potkopavajući i odvajajući ga od njegovog potencijalnog smisla. Ovo je prvi unutrašnji neprijatelj mladih ljudi, jer oni neminovno prolaze kroz ovo iskustvo. Moraju proći slamajuće iskustvo smrtonosne moći neposrednog. Cilj filozofije nije opovrgnuti ovo živo iskustvo unutrašnje smrti nego prevazići ga.

S druge strane, druga unutrašnja prijetnja za mladu osobu naizgled je obrnuta: strast za uspjehom, ideja da se postane neko bogat, moćan i dobro pozicioniran. Ne ideja prepuštanja sebe neposrednom životu, nego, nasuprot tome, zadobijanje dobre pozicije u postojećem društvenom poretku. Život tada postaje zbir taktika za dobro situiranje, čak i ako to znači da morate biti bolji od svih drugih u prepuštanju postojećem poretku da biste u njemu mogli uspjeti. To nije režim trenutnog zadovoljavanja želje; nego dobro zamišljenog, vrlo efektivnog plana. Vaše dobro obrazovanje započinje već u vrtiću, nakon čega idete u neku od najboljih, pažljivo odabranih srednjih škola. Završavate u srednjoj školi poput Henri IV ili Luis-le-Grand naročito – u kojoj sam ja sam, sasvim slučajno, maturirao. Potom nastavljate, ako je moguće, istim putem: *grandes écoles*², upravni odbori, visoke finansije, mas-mediji, vladina ministarstva, trgovinski odbori, startapi koji na berzi vrijede milione, i tako dalje.

² *Grandes Ecoles* su visokoobrazovne ustanove u Francuskoj, smještene izvan glavnog javnog univerzitetskog sistema – studenti koji diplomiraju na *Grande Ecoles* često dominiraju kako privatnim tako i javnim sektorima francuskog društva.

U osnovi, kada ste mladi, suočeni ste, često nesvjesno, sa dva moguća životna pravca, koji se ponekad preklapaju i kontradiktorni su. Mogao bih sumirati ova dva iskušenja ovako: ili strast za sagorijevanjem vašeg života ili strast za njegovim izgrađivanjem. Sagorijevanje označava nihilistički kult trenutnog, koji, usput rečeno, može lako biti kult čistog revolta, ustanka, neposlušnosti, pobune, novih, zasljepljujućih ali kratkotrajnih oblika kolektivnog života, kao što su zauzimanja javnih trgova na nekoliko sedmica. Ali kao što vidimo, kao što znamo, nema trajnijeg efekta, nema konstrukcije, nema organizovane kontrole vremena u bilo čemu navedenom. Marširate pod sloganom „Bez budućnosti“. A ako biste, nasuprot, vi orijentisali svoj život prema budućem ispunjenju, uspjehu, novcu, socijalnom statusu, dobro plaćenju karijeri, mirnom porodičnom životu i odmorima na ostrvima Južnog mora, rezultat bi bio konzervativan kult postojeće vladajuće strukture, pošto ćete urediti svoj život unutar nje na najbolji mogući način.

Ovo su dvije alternative koje su uvijek prisutne u jednostavnoj činjenici bivanja mladim, u započinjanju i stoga orijentaciji života: sagorjeti ili graditi. Ili oboje, ali činjenje i jednog i drugog nije tako jednostavno. To bi značilo graditi vatru, a vatra gori i suklja, vatra svijetli, zagrijava i osvjetljava trenutke života. Ipak, ona uništava više nego što izgrađuje.

Zbog ovih dviju suprotstavljenih strasti postoje – dugo vremena, ne samo sad – tako suprotstavljena mišljenja o omladini. Vrlo različita mišljenja, u rasponu od ideje da je mladost najljepše životno doba do ideje da je to najgore razdoblje u životu.

Objee ove verzije su uvijek postojale u literaturi. Postoji zaista nešto svojstveno samo omladini, bez obzira na istorijsku epohu, a ja smatram da je upravo to ovaj konflikt između strasti, sa dvije osnovne strasti: žudnjom za životom ispunjenim njegovim vlastitim intenzitetom i žudnjom prema životu koji gradiš kamen po kamen kako bi imao udobnu kuću u gradu.

Dopustite mi da vam navedem nekoliko ovih mišljenja. Uzmimo, na primjer, dva stiha iz Igoove (Hugo) *Legende o dobima*, iz poznate pjesme „Usnuli Boaz“:

Naša jutra trijumfalno sviću u mladosti
Dan iz mraka dolazi kao pobjeda...³

Mladost je trijumf, kaže Igo, štaviše prizivajući, i diskretno i snažno, jutra vođenja ljubavi, senzualne pobjede.

Ali uzmimo sad Pola Nizana (Paul Nizan), i početak njegove knjige *Aden Arabie*: „Imao sam dvadeset, neću dozvoliti nikome da kaže da su to najbolje godine vašeg života.”⁴

Mladost, govori nam Nizan, ni u kom slučaju nije najbolje razdoblje života. Dakle, da li je mladost trijumf, trijumf života? Ili nesigurno i bolno vrijeme, jer je to konfliktno doba, doba konfuzije?

Ovaj sukob u svojoj sili može se pronaći kod mnogo pisaca, posebno pjesnika. To je možda, na primjer, centralna tema Rembovog cjelokupnog opusa. Rembo je zanimljiv jer je, ponavljam, veliki pjesnik mladosti. On je mladost otjelovljena u poeziji. Ali Rembo zastupa oba mišljenja; on govori obje stvari istovremeno: omladina je prelijepa figura, i mladost je figura koja mora biti potpuno ostavljena prošlosti. Uporedimo dva potpuno suprotna gledišta autobiografske prozne pjesme *Boravak u paklu*.

Na početku pjesme, u prvoj rečenici, nalazimo:

Nekada, ako se dobro sećam, moj život je bio gozba na kojoj su se sva srca otvarala, na kojoj su sva vina tekla.⁵

Ovo „nekada“ odnosi se na sedamnaestogodišnjeg Remboa, kako ga je vidio dvadesetogodišnji Rembo. Dakle, riječ je o životu konzumiranom brzinom munje, čiji početak pjesnik vidi kao vrijeme gozbi, ljubavi i opijanja.

Kasnije, pri kraju teksta, reći će, kao da je starac koji se s tugom sjeća sada već iščezlih mirnih dana mladosti:

³ *Selected Poems of Victor Hugo: A Bilingual Edition*, tr. E. H. Blackmore and A. M. Blackmore (Chicago: University of Chicago Press, 2001), 339.

⁴ Paul Nizan, *Aden Arabie*, tr. Joan Pinkham (New York: Columbia University Press, 1987), 59.

⁵ Artur Rembo. *Boravak u paklu*. preveo Nikola Bertolino, Beograd: Kultura, 1968.

Nisam li *jednom* imao jednu ljupku, junačku,
basnoslovnu mladost, koju bi trebalo ispisati po zlatnim
listovima ...! („Jutro“)

Ali Rembo ovog dirljivog lamenta, taj nostalgični starac kojem je jedva dvadeset, već je uhvaćen u drugu strast, razumno građenje života, te piše sljedeće, što predstavlja odricanje od smrtonosne moći nagona, narcističkog samoodnosa i stalnog nemorala:

Ja! ja koji sam se proglasio žrecom ili anđelom,
oslobođenim svakog morala, ja sam vraćen na zemlju
da tražim neku dužnost, da prigrlim hrapavu stvarnost!
(„Zbogom“)

I na samom kraju, ova se tema vraća, povezana sa odricanjem od same poezije:

Samo bez himni; treba držati korak. Okrutna noći!
Osušena krv isparava se na mom licu, a ja iza sebe
nemam ništa osim ovog užasnog stabilca!... Duhovna
borba isto je tako surova kao bitka ljudi; ali zadovoljstvo
viđenja pravde pripada samo Bogu.

Međutim, to je bdenje. Primimo u sebe sve pritoke snage i stvarne nežnosti. I u zoru, naoružani žarkim strpljenjem, ući ćemo u sjajne gradove.

Vidite: na početku je strast za životom plamtjela, bio je to plahoviti heroizam, poezija i gozbe; a na kraju, nema više himni, što znači: nema više pjesama. Nastaje preobražaj u grubu dužnost nužnosti dobro izgrađenog života. A ono što je potrebno, nasuprot onome što je prevladavalo u njegovoj proćerdanoj mladosti, jeste strpljenje, revnosno strpljenje. U samo tri godine, Rembo je prošao cjelokupan spektar koji mladosti dvije staze imaju: potpuna vladavina trenutnosti i njenih zadovoljstava ili strogo strpljenje koje je tražilo dužnost da se uspije. Bio je putujući pjesnik, a postaće kolonijalni trgovac oružjem.

Sada ću se posvetiti pitanju koje, istinu govoreći, pitam mlade ljude najmanje onoliko koliko i samog sebe. Kako omladinu procijeniti danas? Kad znamo da su iskazana dijametralno suprotstavljena mišljenja, šta ćemo reći danas? Šta će biti rezultat upoređivanja dva kontradiktorna pojma koja konstituišu mladost? Na koju stranu bi vaga preteгла?

Postoje pozitivne osobine za koje se čini da karakterišu današnju omladinu i koje ju moraju činiti različitom u odnosu na prethodne generacije. Zaista, moglo bi se tvrditi da, zbog različitih razloga, mladi ljudi danas imaju veću slobodu djelovanja nego u prošlosti, jednako da potroše svoje živote, kao i da ih izgrade. Jednostavnije rečeno, čini se kao da je najznačajnija osobina, barem u našem svijetu, poznatijem kao Zapad, to da je omladina slobodnija.

Prije svega, omladina je ta koja nije više podvrgnuta surovoj inicijaciji. Obredi inicijacije, koji su često bili surovi, nisu više nametnuti kako bi označili prelazak iz mladosti u zrelo doba. Takva inicijacija je postojala mnogo vijekova i bila je veoma bitan dio ljudske istorije. Tokom desetina hiljada godina postojanja čovjeka, sisara, nepernatog dvonošca, uvijek su postojali obredi inicijacije – specifični društveno utvrđeni prelazi iz mladog u zrelo doba. Mogli su to biti tjelesna obilježavanja, zahtjevni fizički i moralni testovi ili aktivnosti koje su bile zabranjene prije a dopuštene poslije. Sve ove stvari su značile da je pojam „mlada osoba“ označavao „nekoga ko još nije prošao inicijaciju“. Postojala je ograničavajuća, negativna definicija omladine. „Biti mlad“ značilo je prije svega „još ne biti odrastao“.

Mislim da su takva shvatanja, takvi simbolički običaji, trajali sve do ne tako davno. Pretpostavimo na trenutak da su moje godine, iako pozamašne, beznačajne kad se uporede sa cjelokupnom istorijom postojanja ljudske životinje. Stoga mogu reći da sam ne tako davno bio mlad. Pa ipak, potpuno je jasno da je, još tokom moje mladosti, postojao obred inicijacije za muškarce, u obliku vojne službe. Postojao je i za žene, brak. Mladić je smatran odraslim kada bi odslužio vojsku, a djevojka kada bi se udala. Danas ova dva preostala ostatka inicijacije nisu ništa više do sje-

ćanja naših djedova i baka. Stoga se može reći da omladina nema problem sa inicijacijom.

Druga osobina koju bih naglasio jeste da se manje, daleko manje, vrijednosti daje starijoj dobi. U tradicionalnom društvu, stariji su uvijek bili oni koji su upravljali; bili su vrijedni po sebi, naravno nauštrb mladih. Mudrost je bila na strani dugog iskustva, starijeg doba. Sada je ta vrijednost nestala u korist svoje suprotnosti: vrednovanja mladosti. To je ono što se naziva „kult mladosti“. Kult mladosti je izvrtanje drevnog kulta mudrih staraca. Mislím to na teoretskom, ili radije ideološkom, nivou, jer je moć još uvijek uglavnom koncentrisana u rukama odraslih i čak starijih. Ali kult mladosti, kao ideologija, kao predmet komercijalizacije, prožima društvo koje mlade uzima kao svoj uzor. Kao što je Platon, štaviše, predvidio za demokratska društva, imamo utisak da su stari ti koji žele da ostanu mladi po svaku cijenu, prije nego da mladi žele postati odrasli. Kult mladih je sklonost da se što je moguće više držimo mladosti, najprije tjelesno, prije nego da se mudrost starosti uzima kao nešto superiorno. Zbog toga je „ostajanje u formi“ imperativ starenja. Stalni džoging i tenis, fitness, plastična hirurgija – šta god je potrebno. Moraš biti mlad i ostati mlad. Starci u trenerkama trče po parkovima, mjereći usput krvni pritisak. Dakle, postoji ozbiljan problem za one koji stare, za one koji, čak i kad *jesu* otišli trčati u park, moraju ostariti i umrijeti – drugim riječima, za sve. Ali to je druga stvar.

Takođe, mogu postojati, barem na površini, manje unutrašnje razlike, manje klasne razlike – budimo otvoreni – među omladinom samom. Ne morate ići previše u prošlost da biste to vidjeli. Uzmite u obzir da je, kad sam ja bio mlad, samo otprilike 10 posto date starosne grupe polagalo *bac* [završni rad u srednjoj školi]. A danas, samo nekoliko decenija kasnije, polaže ga 60 do 70 posto njih. U mojoj mladosti, pravi obrazovni jaz nas je razdvajao od djece koja nisu polagala *bac*, ili čak – a oni su bili velika većina – od onih koji nisu pohađali srednju školu, djece koja su napuštala školovanje u dobi od oko 11 ili 12 godina, što se zvalo *certificat d'études*, što je značilo da znate čitati i pisati, da znate računati, i da možete postati radnik u velikim gradovima.

Takođe ste znali i da su naši preci bili Gali, tako da ste mogli umrijeti za svoju zemlju u rovovima Prvog svjetskog rata, ili čak umrijeti (govorim o 1954–62, praktično juče) loveći „turbanaše“ u Alžiru, u planinama Aures. Ova dvostruka sudbina – radničke klase i vojske – bila je dovoljna za 90 posto mladića. Ostali, elita, njih 10 posto, nastavljali su svoje obrazovanje još barem sedam godina i tako se peli stepenicama društvenog ugleda.

U prošlim danima koji se u stvari podudaraju sa onima moje mladosti, činilo se kao da postoje dva različita društva unutar društva, ili u svakom slučaju, dvije različite vrste mladosti. Mladost onih kojima je obrazovanje trajalo dugo bila je drugačiji svijet od mladosti onih čije obrazovanje nije trajalo dugo, a koji su bili u ogromnoj većini.

Moguće je da danas ovaj klasni jaz između različitih vrsta mladosti, koji je očigledno manje vidljiv, ipak nastavlja da postoji u drugim oblicima, uključujući, naročito, porijeklo, mjesto prebivališta, običaje, religiju i čak habituse kao što su odjeća, potrošnja i koncepcija neposrednog života. To je vjerovatno dublji – manje naglašen, manje formalan, manje uočljiv – jaz. Ipak, i to je nešto drugo.

Uzimajući u obzir sve što sam spomenuo, možemo reći da biti mlad više nije stvar društvene demarkacije između mladih i odraslih pod maskom inicijacije, te je tranzicija iz mladog u odraslo doba stoga lakša. Takođe, možemo reći da je omladina homogenija po pitanju svojih obreda i običaja – njene „kulture“, jednom rječju. Na kraju, možemo reći da se duhovni kult starijeg doba preokrenuo u materijalistički kult vječne mladosti.

Da sumiramo, moglo bi se reći da danas nije tako loše biti mlad, u stvari to je sreća. Bilo je gore ranije; bilo je ograničavajuće. Moglo bi se reći da su odlike današnje mladosti uveliko one nove slobode i da su mladi stoga sretni što su mladi, dok je nesreća biti star. Vjetar se okrenuo.

Pa, ipak nije sve tako jednostavno.

Za početak, činjenica da nema inicijacije je mač sa dvije oštrice. S druge strane, to stavlja mlade pred neku vrstu beskonačne adolescencije, dakle pred nemogućnost nošenja sa strastima koje sam spomenuo, kontrolisanja tih strasti, a ovo zauz-

vrat vodi u ono što se može nazvati (ista stvar, samo na drugi način) podjetinjavanje odraslih. Infantilizaciju. Mladi mogu ostati mladi beskonačno jer ne postoji specifično razgraničenje, što znači da je zrelo doba ujedno i stalni i djelimični produžetak djetinjstva. Za ovu infantilizaciju odraslih se može reći da je direktno povezana sa uticajem tržišta, jer je život, u našem društvu, u određenom smislu mogućnost za kupovinu. Kupovinu čega? Igračaka, u konačnici – velikih igračaka, stvari koje volimo i kojima impresioniramo druge ljude. Savremeno društvo nam naređuje da kupujemo te stvari, da želimo biti u mogućnosti da ih koliko je moguće više nakupujemo. Sad, ideja kupovine stvari, igranja sa novim stvarima – novim automobilima, brendiranom obucom, ogromnim televizorima, apartmanima sa pogledom na jug, pozlaćenim pametnim telefonima, odmorima u Hrvatskoj, imitacijama persijskih ćilima, svim takvim stvarima – tipična je za dječije ili tinejdžerske želje. Kada to postane i dio odraslih, čak i djelimično, više ne postoji nikakva simbolička granica između bivanja mladim i bivanja odraslim. To je neka vrsta laganog kontinuiteta. Odrastao postaje neko ko je malo sposobniji od mlade osobe da priušti kupovinu velikih igračaka. Razlika je više kvantitativna nego kvalitativna. Dakle, između adolescencije mladih i opšteg i infantilizujućeg prepuštanja zakonu kupovine, sa predmetima koji se pojavljuju kao šljašteća roba na globalnoj pijaci, ishod je svojevrсна izgubljenost mladih. U vrijeme kada je postojala inicijacija, omladina je bila statična, ali sada je prepuštena sebi; ne zna koje su joj granice i ograničenja. Istovremeno je i odvojena i nerazlučiva od zrelog doba, a ovo stanje izgubljenosti bih nazvao dezorijentisanošću.

Šta je sa drugim argumentom u korist omladine, naime sa činjenicom da se starija dob više ne cijeni? Pa, ovo je značajno uvećalo strah od omladine koja se drži sopstvene ekskluzivne vrijednosti kao svoje sjenke. Ovaj strah od mladih, radničke omladine posebno, veoma je tipičan za naše društvo. I ne postoji ništa više što bi napravilo kontratežu. U prošlosti je postojao strah od mladih u smislu da su starci trebali posjedovati i kontrolisati mudrost stečenu od starijih generacija, nametati identitet i nje-

gove granice. Ali danas imamo nešto mnogo zloslutnije, a to je strah od dezorijentacije mladih. Ljudi se boje omladine jer nisu sigurni šta je ona ili šta je sposobna da bude, jer je to svojstveno svijetu odraslih i, u isto vrijeme, nije mu svojstveno; to je drugost bez bivanja drugim. Sam broj represivnih zakona, policijskih akcija, neozbiljnih istraga i procedura eksplicitno usmjerenih da se nose sa strahom od mladih, veoma je značajan simptom. Potrebno ga je procijeniti, a mladi su ti koji treba da procjenjuju. Žive u društvu koje veliča mladost i istovremeno je se plaši, u to nema sumnje. A, kao rezultat balansiranja između ovo dvoje, naše društvo ne uspijeva da se nosi sa problemom sopstvene omladine. Ili, preciznije, veoma veliki dio omladine se u našim gradovima smatra velikim problemom. A kada, kao što je danas slučaj, društvo nije sposobno da obezbijedi posao za ove mlade ljude, problemi postaju veoma ozbiljni, jer je biti zaposlen označavalo u neku ruku zadnju vrstu inicijacije. Činilo se kao da tada počinje život odraslih. Čak i ovo se javlja mnogo kasnije – veoma kasno – ovih dana. Ono što preostaje je omladina smještena u stambene blokove kao dezorijentisana, opasna klasa.

Što se tiče trećeg argumenta, naime da postoji manja kulturna ili obrazovna razlika između mladih srednje klase i radničke klase nego što je postojala prije 50 godina, važno je razumjeti da su se, kao što sam pomenuo, pojavile druge razlike. Razlike u porijeklu, identitetu, odjeći, mjestu prebivališta, religiji, i tako dalje. Rekao bih da je otvoren jaz unutar naizgled nepodijeljene omladine. Ranije, do 1980-ih, i poslije toga, omladina se dijelila na dvoje. Mladi koji su bili predodređeni za visoko rangirane pozicije su rano razdvajani od onih koji je trebalo da ostanu radnici ili poljoprivrednici. Postojala su dva svijeta. Sada svijet izgleda više kao jedan svijet. Ali ideja da unutar ovog jednog svijeta postoje ozbiljne, nepremostive razlike, polako zauzima svoje mjesto. Studentske demonstracije postaju potpuno odvojene od nasilnih protesta mladih u stambenim blokovima. Iako se to kategorično negira kada su škole u pitanju, podjela omladine se vidi u dezorijentaciji i nepovjerenju.

Nazovimo „svijetom tradicije“ drevni svijet izričite autoritarne

kontrole društvene grupe nad mladima: kodirani, regulisani, simbolički oblik autoriteta koji je blisko nadzirao sve što je u vezi sa aktivnostima i osnovnim pravima mladića i, čak u većoj mjeri, djevojaka. Mislim da se sa sigurnošću može reći da očigledne nove slobode mladih ljudi dokazuju da više nismo u tradicionalnom svijetu. Ali isto tako je jasno da to što više nismo u njemu rađa nove probleme, od kojih je većina još nerazriješena – koji se tiču mladih koliko i starih. Prvi su prepušteni izgubljenosti i izazivaju strah, potonji su podcijenjeni i smješteni u institucije, sa jedinom sudbinom da umru „u miru“.

Stoga mi dopustite da predložim militantnu ideju. Bilo bi veoma razumno organizovati velike demonstracije za ujedinjenje mladih i starih, usmjerene protiv današnjih odraslih. Najbuntovniji ispod 30 godina i najčvršći preko 60, protiv dobro ukotvljenih 40-godišnjaka i 50-godišnjaka. Mladi ljudi bi rekli da im je dosta plutanja, dezorijentisanosti i beskonačnog nedostatka bilo kakvog znaka njihovog pozitivnog postojanja. Takođe bi rekli i da je pogrešno da se odrasli pretvaraju da su vječno mladi. Stari bi rekli da im je dosta plaćanja za obezvrjeđivanje, oduzimanje njihove tradicionalne uloge mudrih staraca, stavljanje u zapećak, slanje u staračke domove gdje su ostavljeni da umru uz potpunu društvenu nevidljivost. Ovakve udružene demonstracije bi bile nešto potpuno novo i veoma važno! Sasvim slučajno, putujući po svijetu, vidio sam dosta konferencija, mnogo situacija, gdje je publika bila sastavljena od malog jezgra starih veterana, staraca koji su poput mene preživjeli velike bitke šezdesetih i sedamdesetih, i mnogih mladih ljudi koji su došli da vide da li je filozof imao šta da kaže o orijentaciji u njihovim životima i mogućnosti za pravi život. Širom svijeta video sam obrise ujedinjenja o kojem vam govorim. Baš kao u igri trule kobile, izgleda da mladi danas treba da preskoče dominantnu starosnu grupu, one koji imaju ugrubo između 36 i 65, da bi se povezali s malim jezgrom grupe starih pobunjenika – nepomirenih sa sudbinom – alijanse dezorijentisane omladine i starih životnih veterana. Zajedno, zahtijevali bismo da put pravog života bude otvoren.

Dok čekamo da se ove veličanstvene demonstracije dogode,

rekao bih da su mladi ljudi na ivici novog svijeta, svijeta koji neće više biti stari svijet tradicije. Nije svaka generacija na ivici novog svijeta; to je situacija svojstvena mladim ljudima o kojima ovdje govorim. Živite u doba kriza u društvima koja sa sebe stresaju i uništavaju zadnje ostatke tradicije. Mi ne možemo znati koja je pozitivna strana ove destrukcije ili negacije. Znamo da to nedvojbeno vodi u neku vrstu slobode. Ali ta sloboda je iznad svake odsutnosti pojedinih tabua. To je negativna, potrošačka sloboda, osuđena na konstantno mijenjanje roba, mode i mišljenja. Ona ne utire pravac novoj ideji pravog života. I u isto vrijeme, kad su u pitanju mladi, stvara dezorijentaciju i strah, i nije jasno kako će se društvo nositi sa tim zbog toga što nudi jedino lažni život takmičenja i materijalnog uspjeha. Određivanje šta bi kreativna, pozitivna sloboda mogla biti, biće zadatak novog svijeta koji dolazi.

Zapravo, problem na koji svi treba da obratimo pažnju jeste ovo: modernost je napuštanje tradicije. To je kraj starog svijeta kasti, plemstva, nasljednih monarhija, religioznih dužnosti, inicijacija mladih, pokoravanja žena, rigidnog, formalnog, utvrđenog, simbolički oštrog razdvajanja nekoliko moćnih od mase prezrenih, težaka, radnika i migranata. Ništa ne može preokrenuti ovaj neodoljivi pokret, koji je bez sumnje započeo na Zapadu tokom renesanse; ideološki utvrđen u prosvjetiteljstvu osamnaestog vijeka; otad utjelovljen u neviđenom razvoju proizvodnih tehnologija i stalnih usavršavanja sredstava računanja, kruženja i komunikacije; i podvrgnut, od devetnaestog vijeka naovamo, političkoj borbi između globalizujućeg kapitalizma i kolektivista, komunističke ideje, sa svojim eksperimentima, groznim promašajima i stalnim rekonstrukcijama. Borba koja se, još uvijek, tiče oblika i posljedica modernosti, i koja je smatrana odustajanjem od tradicije. Možda najupečatljivija tačka, i u svakom slučaju ona na koju ćemo se ovde fokusirati, jeste da ovo napuštanje svijeta tradicije – taj istinski tornado koji obuzima čovječanstvo, koji je u jedva tri vijeka pomeo oblike organizovanja koji su trajali hiljadama godina – stvara subjektivnu krizu, čije uzroke i opseg vidimo danas i čiji su najvidljiviji aspekti ekstremne i narastuće teškoće sa kojima se sreću mladi ljudi u potrazi za svojim mjestom u novom svijetu.

To je ono što je prava kriza. Svi danas govore o „krizi“. Ljudi ponekad misle da je to kriza modernog finansijskog kapitalizma. Ali nije! Nipošto! Kapitalizam se brzo širi preko čitavog svijeta, a njegov prirodni način razvoja je uvijek uključivao krize i ratove, sredstva koliko brutalna toliko i neophodna za oblikovanje forme konkurencije i konsolidovanja pozicija pobjednika – onih koji su uspjeli, dovodeći do bankrota sve ostale, koncentrišući u svojim sopstvenim rukama najveću moguću količinu dostupnog kapitala.

Razmotrimo trenutnu situaciju. Kao što je Mao Cedung govorio, uvijek treba „imati brojeve na umu“. Danas, 10% svjetske populacije posjeduje 86% dostupnog kapitala. Njih 1% posjeduje 46% tog kapitala. A 50% svjetske populacije posjeduje upravo ništa, 0%. Lako je vidjeti zašto 10% onih koji posjeduju praktično sve ne žele biti povezani sa onima koji nemaju ništa, ili čak sa onima manje bogatim koji sa njima dijele mrvice preostalih 14%. Štaviše, mnogi od onih koji dijele tih 14% ugrubo su podijeljeni između pasivne ozlojeđenosti i žarke želje za zadržavanjem onog što imaju, naročito podrškom koju daju, u čemu rasizam i nacionalizam imaju svoju ulogu, do bezbrojnih represivnih prepreka postavljenih užasnoj „prijetnji“ koju vide u tih 50% koji nemaju ništa.

To znači da je navodno ujedinjujući slogan pokreta *Occupy Wall Street*, „Mi smo 99%“, bio potpuno besmislen. Učesnici pokreta, puni dobre volje koja je za svaku pohvalu, vjerovatno su bili većinom mladi iz porodica negdje „u sredini“, ni zaista siromašni niti pretjerano bogati, jednom riječju – srednja klasa koja je isticala da voli demokratiju, da je stub demokratije. Ali istina je da je bogati Zapad pun ljudi iz „sredine“, srednje klase, koja se, iako nije u tih 1% bogate elite niti u 10% dobrostojećih vlasnika imovine, ipak plaši 50% potpuno siromašnih, i, držeći se tih sitnih 14% resursa koje dijele među sobom, pružaju globalnom kapitalizmu trupe sitnoburžoaskih pristaša bez kojih „demokratska“ oaza ne bi imala šanse da opstane. Daleko od toga da budu „99%“, čak i simbolički, hrabri mladi ljudi pokreta *Occupy Wall Street* su okupili, čak i unutar vlastite grupe, tek mali broj ljudi, čija sudbina je bila da nestanu.

Ukoliko, naravno, nisu iskovali veoma jaku vezu sa stvarnim

masama onih koji nemaju ništa, ili ne baš puno, i ukoliko nisu sklopili politički savez između ljudi u tih 14%, intelektualaca posebno, i onih u 50%. Takva politička strategija je izvodiva: pokušana je, sa relativno značajnim lokalnim uspjehom, u Francuskoj u šezdesetim i sedamdesetim pod zastavom maoizma; u SAD-u, tokom istog perioda, sa manje buke, od strane pokreta *Weathermen*; i prije nekoliko godina od strane pokreta *Occupy*, ne na Vol Stritu, već u Tunisu i Kairu, čak i u Oklandu, gdje su postojali bar počeci stvarnog povezivanja sa lučkim radnicima. Sve, apsolutno sve, zavisi od stvarnog oživljavanja ovog saveza i njegovog političkog organizovanja na svjetskom nivou.

Ipak, u veoma lošem stanju takvog pokreta, objektivnim, opipljivim rezultatima napuštanja tradicije – budući da se pojavljuju unutar globalizovanog kapitalističkog formalizma – upravo je ono o čemu govorim: manjinska oligarhija nameće zakon ogromnoj većini ljudi koji jedva preživljavaju, kao i pozapadnjačenim – tj. podjarmljenim i oslabljenim – srednjim klasama.

Ali šta se onda dešava na društvenom i subjektivnom nivou? Marks je 1848. godine pružio sjajan opis, koji je istinitiji danas nego što je to bio u njegovo vrijeme. Citiraću odlomak iz ovog starog teksta koji je ostao nevjerovatno mlad:

Gde god je došla na vlast, buržoazija je razorila sve feudalne, patrijarhalne i idilične odnose. Ona je nemilosrdno pocepala šarolike izukrštane feudalne veze koje su čoveka vezivale za njegovog prirodnog pretpostavljenog, i nije ostavila između čoveka i čoveka nikakvu drugu vezu osim golog interesa, osim bezosećajnog „plaćanja u gotovu“. Ona je u ledenoj vodi sebičnog računa utopila tihu jezu pobožnog sanjarenja, viteško oduševljenje, malograđansku setu. Ona je lično dostojanstvo rastvorila u prometnoj vrednosti i na mesto bezbrojnih poveljama priznatih i izvojevanih sloboda stavila *jednu* besavesnu slobodu trgovine. Ona je, jednom reči, na mesto eksploatacije prikrivene religioznim i političkim iluzijama stavila otvorenu, bezobraznu, direktnu, suvoparnu eksploataciju.

Buržoazija je sa svih dotadašnjih dostojanstvenih profesija, na koje ce gledalo sa strahopoštovanjem, skinula svetiteljski oreol. Ona je lekara, pravnika, sveštenika, pesnika i naučnika pretvorila u svoje plaćene najamne radnike. Buržoazija je sa porodičnog odnosa zderala dirljivi sentimentalni veo i svela ga na čisto novčani odnos.

(...) Ona rastvara sve čvrste, zarđale odnose sa svima starrinskim pretstavama i shvatanjima koji ih prate, svi novi odnosi zastarevaju pre no što mogu da očvrstnu. Sve što je staleško i ustajalo isparava, sve što je sveto skrnavi se, i ljudi najzad bivaju prisiljeni da na svoj položaj, na svoje međusobne odnose pogledaju trezvenim očima.⁶

Ono što Marks ovdje opisuje jeste kako je odbacivanje tradicije u stvari najavilo gigantsku krizu ljudske simboličke organizacije. Zaista, tokom milenijuma, razlike svojstvene ljudskom životu su kodifikovane i simbolizovane u obliku hijerarhije. Najvažnije dihotomije, kao što su mladi i stari, žene i muškarci, slabi i moćni, moja grupa i druge grupe, stranci i sunarodnici, jeretici i vjernici, prostaci i plemići, grad i selo, intelektualci i fizički radnici, svi su raspoređeni – u jeziku, u mitologijama, u ideologijama, u vladajućoj religijskoj etici – strukturom poretka koja je svakom dodjeljivala mjesto u preklapajućem hijerarhijskom sistemu. Tako je plemkinja bila inferiorna u odnosu na svog muža ali superiorna u odnosu na prostog čovjeka; bogati buržuj se morao klanjati vojvodi, ali njegove sluge su se morale klanjati njemu. Slično tome, skvo iz bilo kog indijanskog plemena je bila skoro ništavna u poređenju sa ratnikom iz njenog sopstvenog plemena, ali je bila maltene sve kada se poredi sa zatvorenikom iz drugog plemena, za koga bi često odlučivala koju metodu mučenja bi primjenjivali. Ili siromašni katolički vjernik koji je bio nevažan u odnosu na biskupa, ali je mogao smatrati sebe odabranim u poređenju sa protestantskim jeretikom, baš kao što je sin slobodnog čovjeka bio u potpunosti zavisn od svog oca, ali je kao sopstvenog slugu

⁶ Карл Маркс и Фридрих Енгелс. *Комунистички манифест*. Предео Моша Пијаде. Београд: Борба, 1945. 34– 5.

mogao imati crnca, oca velike porodice. Cjelokupna tradicionalna simbolizacija je tako bila bazirana na strukturi poretka koji je ljudima određivao pozicije, a time i odnose između tih pozicija. Napuštanje tradicije, onako kako je postignuto u kapitalizmu kao opštem sistemu proizvodnje, razmjene i na kraju pozicija u društvu – ove potonje su svedene na dominantni oblik suprotstavljenosti kapitala i rada, profita i ličnog dohotka – u stvari nije dovelo do bilo kakve stvarne simbolizacije, već jedino do nemilosrdne, proizvoljne slobodne igre ekonomije, neutralnosti, do simbolične vladavine onoga što je Marks tako brilijantno nazvao „ledena voda egoističke kalkulacije“. Napuštanje hijerarhijski uređenog svijeta tradicije nije ponudilo nehijerarhijsku simbolizaciju, nego samo nasilno ograničenje pod jarmom ekonomije, praćeno pravilima kalkulacije, podvrgnuto apetitima nekolicine. Rezultat je istorijska kriza simbolizacije, u kojoj su današnji mladi ljudi dezorijentisani.

Kada je u pitanju ova kriza, koja, pod izgovorom neutralne slobode, nije ponudila ništa osim novca kao univerzalnog referenta, imamo dvije različite alternative – obje apsolutno reakcionarne, po mom mišljenju, i nedovoljne za stvarne subjektivne probleme sa kojim se čovječanstvo, a njegova omladina posebno, suočava.

Prva je beskrajna odbrana kapitalizma i njegovih ispraznih „sloboda“, koja je potkopana samom sterilnom neutralnošću tržišne determinacije. Nazovimo ovu alternativu pozivanjem na ono što nazivam „žudnja za Zapadom“, ili tvrdnjom da ne postoji, niti može postojati, ništa bolje od liberalnog, „demokratskog“ modela našeg društva, ovdje u Francuskoj i u svim drugim državama istog tipa. Kao što je Paskal Brukner (Pascal Bruckner) prilično tašto naslovio jedan od svojih nedavnih članaka, „Zapadni način života nije za raspravu“.⁷

Druga alternativa jeste reaktivna želja za povratkom tradicionalnoj – to jest hijerarhijskoj – simbolizaciji. Ova želja je često prikrivena pod maskom nekog religioznog narativa, bilo da su to u pitanju protestantske sekte SAD-a, reakcionarni islamizam Bliskog istoka ili povratak ritualnom judaizmu u Evropi. Ali ona

⁷ „Le mode de vie occidental n'est pas négociable“, *Libération*, 15. februar 2015.

se takođe može pojavljivati kao nacionalistička hijerarhija (Živjeli „rođeni” Francuzi! Živjelo veliko rusko pravoslavlje!), čist i prost rasizam (islamofobija kolonijalnog porijekla ili povratak antisemitizma), ili, na kraju krajeva, u atomističkom individualizmu (Gore ja, dolje svi ostali!).

Po mom mišljenju, obje ove alternative su ekstremno opasne slijepe ulice, a narastuća krvava suprotstavljenost među njima gura čovječanstvo u beskrajn krug ratova. Ovo je sav problem lažnih protivrječja koja sprečavaju slobodnu igru pravog protivrječja.

Ova istinska kontradikcija, koja nam mora biti vodič za misao i za akciju suprotstavlja dvije vizije neizbježnog napuštanja hijerarhizovane simboličke tradicije: simboličku viziju zapadnog kapitalizma, koja proizvodi monstruozne nejednakosti i patogenu dezorijentaciju i viziju poznatu kao „komunizam“, koja je još od vremena Marksa i njegovih savremenika predlagala stvaranje simbolizacije jednakosti. Nakon privremene istorijske propasti državnog „komunizma“ u SSSR-u i Kini, ova fundamentalna kontradikcija savremenog svijeta pomračena je lažnom kontradikcijom u odnosu na napuštanje tradicije između zapadnjačke neutralne, sterilne, čiste negativnosti koja uništava stare simboličke hijerarhije u korist stvarnih hijerarhija prikrivenih monetarnom neutralnošću i fašističke reakcije koja zagovara, sa spektakularnim nasiljem koje je sračunato da zamaskira njenu stvarnu nemoć, povratak starim hijerarhijama. Ova kontradikcija posebno je lažna po tome što, iako prijete njenim mrtvim tijelom, vođe i oni koji zaista profitiraju od reakcionarnog fašizma ni u kom slučaju ne vjeruju u mrtvog boga – boga koji je, u starom svijetu, istovremeno bio vrhunac, garant i temelj hijerarhizovanog simboličkog poretka. Oni u stvari pripadaju istom svijetu kao i velike zapadne finansijske grupacije: i jedni i drugi se slažu da nije moguć nijedan način globalne organizacije društava osim koncentrisanog, grabežljivog kapitalizma. Nijedna ne nudi čovječanstvu nešto novo u smislu simbolizma. Jedino gdje se ne slažu jeste u tome na koji način procjenjuju društveni kapacitet, kapacitet za kolektivnu organizaciju, „leđenu vodu egoističke računice“. Što se tiče naših

zapadnih gospodara, to je sve što je čovječanstvu neophodno, da sa svojom super bogatom elitom i njenim ogromnim plebejskim masama, ide dalje. Novac će služiti kao neopipljivi simbol. Što se reakcionara svih vrsta tiče, moramo se vratiti starom moralu i božanski utemeljenim hijerarhijama, ili će, na duže staze, doći do ozbiljnih građanskih nemira koji će ugroziti sam sistem.

Ova rasprava prvenstveno služi interesima obje strane, ma kako se ogorčenim sukob među njima činio. Zahvaljujući njihovoj kontroli medija, sukob zaokuplja pažnju javnosti i tako sprečava nadolaženje jedinog sveobuhvatnog uvjerenja koje može spasiti čovječanstvo od katastrofe. Ovo uvjerenje – koje ponekad zovem „komunističkom idejom“ – smatra da, nakon što neizbježno napuštanje tradicije bude prihvaćeno, u samom procesu toga napuštanja, moramo raditi na stvaranju simbolizacije jednakosti koja će voditi, kodifikovati i oblikovati miroljubivu subjektivnu osnovu za kolektivizaciju resursa, efektivnu eliminaciju nejednakosti, priznavanje razlika sa jednakim subjektivnim pravima, i, na kraju, do ukidanja posebnih entiteta državnog tipa. Upravo u kontekstu ove potrebe za egalitarnom simbolizacijom, mogu se vratiti temi mladih, koji su zajedno sa starima među prvima koji će osjetiti vladavinu lažne kontradikcije.

Vi mladi ljudi ste uronjeni u dvojne efekte stvarnog napuštanja tradicije i imaginarne dimenzije lažnog protivrječja. Vi ste u isto vrijeme, vjerujem, na rubu novog svijeta, svijeta egalitarne simbolizacije. To nije jednostavan posao: dosad su sve društvene simbolizacije bile hijerarhijske. Tako da sebe treba da posvetite potpuno novom zadatku: stvaranju nove simbolizacije suprotstavljene razaranju simboličkog u ledenoj vodi kapitalističkog računa i reaktivnog fašizma. Upravo zato dužni ste paziti (i ovo je najteži dio) na ono što se dešava, na ono što se događa mladim ljudima – vječna adolescencija, nezaposlenost, razlike utemeljene na nečijem porijeklu i uvjerenjima, dezorijentacija života – ali i na nove veze među polovima, sa odraslima, sa starijima i sa mladim ljudima širom svijeta... Imate sve to, a takođe imate i znakove onoga što bi se moglo desiti, što bi moglo doprinijeti građenju budućnosti sposobne da bude simbolizovana. Ovi znakovi su

često nejasni i skriveni, ali filozofi imaju dužnost da budu pažljivi ne samo prema onome što se dešava, već i prema onome što ih, prema njihovom iskustvu, pogađa kao najneobičnije, jedinstveno, izuzetno: kao znak koji pokazuje na ono što dolazi radije nego na ono što samo jeste.

Ne postoji ništa važnije za bilo koga, posebno za mlade ljude, nego paziti na znakove da bi se nešto drugačije od onoga što se dešava moglo desiti. Naći ćete ove znakove ako pažljivo posmatrate i metodički raspravljate o svemu što se događa u svijetu. Ali ih možete pronaći i u vašim životnim iskustvima, u onome što je u njima izuzetno i jedinstveno. Rečeno drugačije, postoji ono za šta ste sposobni – graditi vaš život koristeći vlastite sposobnosti – ali postoji takođe i ono za šta još ne znate da ste sposobni, što je u stvari najvažnija stvar, stvar najviše vezana za buduću egalitarnu simbolizaciju – naime, ono što otkrivате nailazeći na nešto što je bilo nepredvidljivo. Na primjer, kada se zaljubite zauvijek. Tada shvatite da ste sposobni za stvari za koje niste znali da ste sposobni, da ste imali dosada nepoznat kapacitet, uključujući stvaranje simbola. Ovo otkrivanje, da ste sposobni za mnogo više nego što ste mislili da jeste, takođe se može pojaviti kada postanete dio pokreta za novu ideju kolektivnog života; kada osjetite prve titraje umjetničkog poziva jer ste bili duboko pogođeni knjigom, muzičkim komadom ili slikom; ili kada ste privučeni novim naučnim problemima. U svim ovim slučajevima otkrivате u sebi kapacitet kojeg niste bili svjesni.

Možemo reći da postoji ono što možete sagraditi, ali da postoji i ono što vas tjera da odete; postoji ono što vas tjera da se skrasite, ali postoji takođe i vaš kapacitet za lutanje, za let. Oboje postoje istovremeno. Smirivanju se može protiviti neka vrsta lutanja koja nije više nihilistička, već vođena potraga koja vam pomaže da nađete pravi život, novi simbol.

Ova zadnja tačka, koja se odnosi na opoziciju sa kojom sam počeo kada sam govorio o sagorijevanju nečijeg života ili njegovom izgrađivanju, jeste nešto što, svjesno ili nesvjesno, konstituise subjektivnost mladih ljudi. Rekao bih da se treba uspostaviti veza između ovo dvoje. Postoji ono što želite izgraditi, za šta ste spo-

sobni, ali takođe postoje znakovi onoga što vas tjera da odete, da idete iznad onoga za šta ste sposobni da uradite, izgradite, da se smjestite. Moć odlaska. Građenje i odlaženje. Nema kontradikcije među njima. Biti u stanju odustati od onoga što gradite jer vas je nešto drugo prizvalo u pravi život. Pravi život, danas, van tržišne neutralnosti i van drevnih, zastarjelih hijerarhijskih ideja.

Što se tiče svega ovoga, dopustiću pjesniku da ima posljednju riječ, zbog toga što, kada je riječ o pitanju odlaska, premještanja, sebe-iskorjenjivanja i novopronađenih simbola, pjesnici su vješti u pronalaženju novog jezika. Poezija, u ovom smislu, jeste fiksiranje vječne mladosti u jeziku. Koristiću pasaż s kraja poeme Sen-Džon Persa (Saint-John Perse), pjesnika iz perioda od 1920-ih do 1950-ih, koja se zove „Anabasis“. Riječ *anabasis* na grčkom znači „vratiti se idući nazad“. To je lutanje koje se vraća, ili ide nazad, ka teško dostupnim destinacijama. Zbog toga je ovo metafora za omladinu.

Anabasis je naziv grčke knjige koja priča priču o borbi plaćenika u građanskom ratu u Persiji. Autor knjige je Ksenofon, koji je bio jedan od oficira tim plaćenicima. Već tada je bilo plaćenika, baš kao što ih ima i danas u svim ratovima Afrike ili Srednjeg istoka, ili čak i u srednjoj Evropi. Oni su ljudi kojih se mnogo ne tiče šta se dešava na političkom nivou. Obavljaju svoj brutalan posao kao vojnici za platu svog poslodavca. U slučaju Ksenofonove knjige, persijski poslodavac je ubijen u velikoj bici, svi ostali persijski vojnici su raspušteni, a grčki plaćenici su ostavljeni u sred Persije – današnje Turske – i, sa nepokolebljivom odlučnošću, odlučuju da se vrate kući, ka Sjeveru. Potpuno su izgubljeni i moraju se uputiti domu. To je suština. Vi ste napušteni, dezorijentisani, a ipak mislite da možete ići naprijed ka onom što možete biti, ka onome što jeste vaša autentična priroda. Subjekt koji vi jeste nikad ne može biti ostvaren samo izgradnjom čvrste kuće. Stara kuća je tek tradicija, a lutanje kojeg se poduhvatate joj daje novu potvrdu. Tada imate novu simbolizaciju svog vlastitog mjesta. Istinska kuća je nešto čemu se možete vratiti onda kada vas avantura misli i djela natjera da je ostavite i skoro zaboravite na nju. Kuća u kojoj ostajete zauvijek je samo dobrovoljni zatvor.

Kada se nešto važno desi u životu, to je uvijek poput odlaska, raskorjenjivanje usmjereno prema onome što je za vas pravi život. Anabasis je ideja da ste dezorijentisani ali da ćete krenuti prema sebi, naći pravog sebe unutar ove dezorijentacije i ovog odvajanja, i, zajedno sa cjelokupnim čovječanstvom, stvarati stadijume egalitarne simbolizacije.

Postoji prelijepa scena iz Ksenofonovog *Anabasisa*. Plaćenici su Grci, dakle mornari. Kako se kreću nazad ka sjeveru, ponovo nailaze na more. Vratili su se nazad, ali su se i popeli gore: eto ih, na vrhu planine, i vide more. I svi zajedno viču „*Thalassa! Thalassa!*“, „More! More!“. Ponovo su simbolizovali svoje staro mornarsko sopstvo. Omladina je takođe takva; mora da bude: anabasis prema okeanu svijeta.

U današnje vrijeme, zbog toga što imaju slobodu i mogućnosti, mladi ljudi više nisu vezani tradicijom. Ali šta bi trebalo uraditi sa ovom slobodom, sa ovom novom mogućnošću lutanja? Morate saznati za šta ste sposobni u smislu kreativnog, intenzivnog pravog života. Trebate se vratiti svojim sopstvenim sposobnostima. Tu ćete biti spremni za novu egalitarnu simbolizaciju. To je veza između konstrukcije i njene suprotnosti. Njena metafora, za grčke plaćenike, jeste najednom otkrivena veza između farmera, vojnika i mornara. To je krik koji izražava šta su izgubili u zemaljskoj avanturi života i iznova pronašli, ne u smislu pukog povratka ili ponavljanja, već u smislu njegovog intenzivnog, novog značenja: „*Thalassa! More!*“. More se preobrazilo u simbol ne starih uslova nego novog egalitarnog dijeljenja nevjerovatnog iskustva.

U istom smislu je i zaključak Sen-Džon Persove poeme „Anabasis“:

ali preko i iznad radnji ljudi na zemlji, mnoga znamenja
na putu, mnogo sjemena na putu, i ispod nenaraslog
lijepog vremena, u jednom velikom udisaju zemlje,
čitave pernate žetve!...
do časa noći kada ženska zvijezda, čista i obećana u
nebeskim visinama...

Oranica snova! Ko govori o građenju? – Vidio sam zemlju podijeljenu na nepregledne prostore a moja misao nije nesmotrenost vodiča?⁸

Dakle, da li je biti mlad danas prednost ili mana? Svijet će se morati mijenjati ukoliko misli poželjeti dobrodošlicu novoj omladini u svijet oslobođen tradicija. Nova zemlja će takođe biti „oranica snova“ svih mladih ljudi koji će stvarati – koji već stvaraju – novo mišljenje, nove sisteme simbolizacije koje novi svijet treba. Građenje je nesumnjivo neophodno; utemeljenje je neophodno. Ali svijet je prostran, a na njegovoj skali mišljenje mora opazati i djelovati. Mogu se samo nadati, za sve vas, da smirivanje, pronalaženje posla, karijera, nije vaš najveći prioritet, već radije pravo mišljenje koje jeste sestra snu. Razmišljanje o odlasku, istinsko mišljenje uvijek promjenjivog okeana svijeta. Egzaktno i nomadsko mišljenje, egzaktno mišljenje jer je nomadsko, mornarsko mišljenje. Neka svako bude u mogućnosti da kaže: „Vidio sam zemlju podijeljenu na nepregledne prostore a moja misao nije nesmotrenost vodiča?“

(Prevela: Ana Galić)

⁸ „Anabasis,” tr. T.S. Eliot in Selected Poems of Saint-John Perse, ed. Mary Ann Caws (New York: New Directions, 1982), 43.